

Märta Ramsten jagar folkmusik åt Visarkivet

Om Statens järnvägar inte längre bidrar så verksamt till att hålla liv i glesbygdens kommunikationer så har generaldirektör Lars Peterson ändå i sina led folk som öppnar spåret för folkmusikforskarna ut till mer eller mindre okända traditionsbevarare ute i bygderna. Om ni åker rälsbuss i Hälsingland kan det hända att motorvagnsförare Hugo Ljungström från Bollnäs kommer och frågar om ni känner någon duktig sångare, fiolspelare eller f d vallpiga. Svarar ni ja så skvallrar han genast för Visarkivet i Stockholm. Och sedan är inspelningsexpeditionen inte långt borta.

En dag mötte Hugo Ljungström på sin rälsbuss fru Olga Rahm från Fredriksfors invid Delsbo. Då blev det napp, och så hade Visarkivets Märta Ramsten en tillförlitlig vägvisare i Delsbo när hon kom upp med sin bandspelare.

Märta Ramsten åker själv tåg till en centralort i varje inspelningsområde. Det gör hon inte som en gärd av tacksamhet mot Hugo Ljungströms företag, utan därför att det är praktiskt. För inspelningsutflykterna hyr hon en

bil, vilket förefaller mycket praktiskt.

Själva har vi bytt stötdämpare på bilen efter ett halvdussin artiklar i Skinnbrakkaserien. Något slags lag tycks säga att två av tre äldre traditionsbärare bor där vägen slutar (eller snarare ännu litet längre in i skogen).

Vallsta-Brita

Hem till Vallsta-Brita i Skog, 92 år gammal, är vägen hygglig

I Skog vid Delsbo intervjuas Brita Olsson, 92, om sina vallåtar, visor och minnen av Svenskt visarkivs Märta Ramsten. Över 6 000 låtar har Märta Ramsten samlat in sedan Visarkivet häromåret tog upp arvet från Sveriges Radios insamlingsverksamhet.

ända fram. Hit följde vi Märta Ramsten och Olga Rahm en dag i juli. Dottern Anna och dottersonen Axel Bryngelsson, också de helt fullvuxna, möter på gårdsplanen.

Mor Brita Olsson började dra med upp till fäbodarna när hon var 15 år gammal, alltså på 1890-talet. De 11 slitiga sommarveckorna där uppe återkom varje år tills hon gifte sig vid 28 års ålder med kusin Olers-Pelle från Norra Sannäs.

Hon talar med förbluffande vitalitet ett genuint Delsbo-mål som storstadshon lätt tappar tråden i. Att sjunga blir förstäligt nog mer ansträngande.

När vi bekantat oss slår Märta Ramsten på första inspelningsbandet. Hunden kommer och undrar om mikrofonen är någon extra godbit. I bakgrunden dundrar Axel Bryngelssons vedhuggningsmaskin. Plötsligt klämtar pendelklockan till mitt i en utläggning om fäbodstintornas morgontidiga smörkärning innan korna föstes ut.

Märta Ramsten kan sin frågelista nästan undermedvetet vid det här laget. Hon befinner sig på inspelningsresa nästan en tredjedel av sin tjänstetid för Visarkivet. På ett par år har hon spelat in över 6 000 låtar.

Hon börjar oftast med att fråga om barndomen — om inte den intervjuade själv ger en annan öppning — om livet på gården eller fäbodarna, om sysslorna, om nöjen. Och självklart om alla lockrop, låtar eller visor som man kan associera till.

Det blir inte alltid napp:

— Vad skrek ni då åt dom för att de skulle låta bli korna?

— Vi skrek: Låt bli korna! Låt bli korna!

Litet senare kommer messmörskok på tal.

— Hade ni någon visa som handlade om att koka messmör?

— Ne-he, he, he!

Märta Ramsten frågade i vetenskap om att det faktiskt finns en sådan visstump i Hälsingland: "Messmör och sot på gölkjosin (kjolen) din, messmör och sot på gölkjosin din". Raden sjungs om och om igen med en melodi som låter som en näverlurslåt.

Två band är nu nästan fulla med visstumpar, vaggvisefragment och ett antal lockrop. Mest finns där historiebiter från ett samhälle som förefaller oss oändligt avlägset.

"Kulua"

Nu ska Mor Brita "kulua". Det är ett ålderdomligt sätt att sjunga vallåtar som på andra dialekter också kallas kula, köla, kuja osv. Rösterna pressas upp i högt läge med hårt spänd strupe och får klang och räckvidd som ett instrument.

Mor Brita går ut på förstutrappan och sätter händerna till munnen.

— Ett ögonblick fru Olsson, jag måste bara starta bandspelaren. Kan vi stoppa vedhuggningsmaskinen ett ögonblick?

Allt blir lugnare och Vallsta-Brita kuluar. Tystnaden efteråt känns kompakt, nästan andaktsfull.

Efteråt åker vi till Karl Olsa (Olsson) som bor mitt inne i Dels-

bo. Han är f d täckdikare från Färila norr om Ljusdal.

— Ja blir som lite blyger ja, säger han häpet när vi alla väller in i stugan.

Vi förstår honom kolossalt väl och försöker göra oss så små vi kan.

— Vet'n int' hur gammal ja' e? 85 år, slår'n de'?

Hur det nu är så kommer dragspelet fram. Karl Olsa berättar att han är litet hes i dag. Så det går inte just att vare sig spela eller sjunga.

— Förr hade de dragspel i var- enda by här, 2-3 stycken. De spe-

Karl Olsa (Olsson), 85, spelar upp på enradigt dragspel i Delsbo. Dragspel lärde han sig traktera av sin far kring sekelskiftet.

la' såna här vi kallar kringellåtar. Det var inte vals eller mazurka. De bara liksom slängde till lite, de gick att dansa till, liksom slänga med i takten. Int' va de' nå' värst men en fick ju hålla i fruntimret.

— Ja, vi tar väl Hurtig-Olles polska' då. Den är från Ljusdal.

Och Karl Olsa spelar.

— Den här låten har jag gjort själv. Hambo eller polska, de får de ta lite som de vill.

Losvalsen 100 år

— Far min köpte dragspel när han var 25. Han var född 1850 och han lärde mig Losvalsen, så den är åtminstone 100 år gammal.

— Förr, då fick'n sitta och spela hela natten vid dansbanan i Kallmyr. De samla ihop en och annan tioöring och det kunde bli 1:25 fram till fyra på morgonen. Jag blev arg en gång: där var en som bara kunde fyra låtar och fick fyra kronor! En kväll tog han ett extranummer så det blev fem låtar. Han spelade liksom samma om och om igen.

Karl Olsa kommer på allt fler låtar och Märta Ramsten behöver inte fråga mycket.

— De' där var en sän där typisk dumlått. Den är så enfaldig! Säger ingenting! Men de dansa' efter'n, de gick bra. Fanns ju inget annat att dansa te'...

Karl Olsa skrockar, och han kan tom övertalas att sjunga några visor mellan låtarna på sitt enradiga.

